

Ignacij Voje

DUBROVNIŠKI ARHIV KOT VIR ZA SLOVENSKO
GLASBENO ZGODOVINO

Bogastvu in ohranjenosti gradiva v dubrovniškem arhivu se imamo zahvaliti, da smo dobili nenadejane podatke o glasbenem življenju v Ljubljani sredi 15. stoletja in dokaj izčrpen življenjepis o prvem znanem glasbeniku slovenskega rodu Franciscu de Pavonibus. Povsem po naključju sem pred leti odkril podatek o Franciscu iz leta 1463, ko se je pojavil kot pisec testamenta neke Stanule Mekatović. Omenjeno je, da je opravljal službo nadškofijskega notarja in organista v stolni cerkvi. Ker so se po smrti Stanule njeni sorodniki pritožili in dvomili v veljavnost oporoke, je bil zaslišan pisec testamenta Franciscus de Pavonibus. Ob tej priliki je razkril svoje poreklo in življenjsko pot.¹ Novi dopolnilni podatki, ki jih je v raznih dubrovniških arhivskih knjigah našel Miho Demović,² pa prikazujejo doslej najstarejšega slovenskega glasbenika v popolnejši luči, kot smo jo imeli doslej.

Franciscus de Pavonibus je prišel v Dubrovnik okrog leta 1460. Nasledil naj bi prvega znanega organista stolne cerkve sv. Marije Nikola Pavličevića (Pavlicevich), ki je to službo opravljal sicer do svoje smrti 11. marca 1466.³ Oba organista sta imela prijateljske odnose. Pavličević je namreč aprila 1463 nagovoril Francisca, ki je bil takrat nadškofijski kancelar (verjetno je s to službo začel svojo kariero v Dubrovniku), naj gre z njim v Dubrovačko Rijeko v hišo neke Stanule Mekatović, ki je želela sestaviti testament.⁴ Stanula je v testamentu navedla, da zapušča del hiše in pol svoje imovine (... la casa sua la lassa a misser prete Nicolo Pavlicevich ... item lassa la mita di tute et cadaune sue massaritie al dicto misser Nicolo ...) duhovniku Pavličeviću (ime-nuje ga suo padre spiritual). On naj to uživa do konca svojega življenja, po njegovi smrti pa naj bi to imetje prešlo v lastništvo bratovščine duhovnikov (in vita sua tanto che da puo la morte del dicto la vada alla fraternita dei preti di santa Maria predicta la qual fraternita habi cason di pregar Idio per me e mie morti). Možu Nikoli Mekatoviću je zapustila le polovico imovine (... Item lassa la mita di tute et cadune sue massaritie al dicto ... et laltra mita al dicto suo marito pro cason de bon ziello). Že 20. maja je prišlo pred dubrovniškimi sodniki do »examinationes supra dicto testamento«. Mož Nikola Mekatović je namreč dvomil v pravnoveljavnost testamenta. Zaslišana sta bila podpisnika testamenta Ivan Ognjanović in krznar Blaž Radosava ter priči Mihael Vlakotić, brat Stanule, kateremu je zapustila pol hiše v Dubrovački Rijeki, in čevljar Radivoj Milović. Sorodniki Stanule so skušali oporoko razveljaviti iz formalnega razloga, češ da Franciscus de Pavonibus, pisec testamenta, ni znal hrvaškega jezika, temveč mu je željo oporočnice prevajal duhovnik Pavličević, ki je postal tudi njen dedič. To naj bi bilo s pravnega stališča nedovoljeno.

Zaslišan je bil tudi Franciscus de Pavonibus, ki je na vprašanje, ali zna slovanski jezik (si intelligit linguam sclavam) odgovoril, da ne zna govoriti (dixit quod sic sed nescit loqui), toda da je po rodu Slovenec iz Ljubljane (quod est natione sclavus videlicet de Lubiana). Nadalje zvemo, da je bil vzgojen in

¹ I. Voje, Ljubljčan Franciscus de Pavonibus organist v Dubrovniku leta 1463, Muzikološki zbornik III, Ljubljana 1967, str. 16–21.

² M. Demović, Glazba i glazbenici u Dubrovačkoj republici (od početka XI do polovine XVII stoljeća), Zagreb 1971; arhivsko gradivo objavlja od str. 181–293.

³ Historijski arhiv Dubrovnik (HAD), Testamenta notariae 21, fol. 175.

⁴ Testament je bil registriran 29. decembra 1464; HAD Testamenta notariae 18, fol. 69–70; pisan je v italijanski vulgati. M. Demović, n. d., str. 190–194.

šolan v Benetkah in da je, preden je sprejel službo nadškofovega kancelarja v Dubrovniku, služil 34 mesecev kot kancelar v Zadru (sed enutritis Venetiis et quod fuit cancellarius Jadre XXXIII mensibus). Med zaslišanjem je bil napravljen tudi preizkus, koliko Franciscus obvlada znanje slovanskega jezika (et dictis sibi aliquibus verbis slavica per ser Michaellem de Volcio satis bene intellegebat). Izgleda, da je preizkus pred komisijo dobro prestal. Franciscus je pisal testament kot nadškofov notar in kancelar (E mi Francisco de Pavoni noder et cancelier de misserlo arcivescovio) in ga na koncu zapečatil (et sigillay col meo vsado sigillo). Preseneča, da je imel Franciscus kot notar svoj privaten pečat. V Dubrovniku in tudi v Italiji so uporabljali notarji za overovljanje listin le poseben notarski znak.⁵ Ker so imeli dubrovniški škofje pravico do lastnega pečata,⁶ ni izključeno, da je Franciscus uporabljal pečat nadškofijske pisarne, ki pa ga enostavno označuje kot »meo vsado sigillo«. Zato je tudi način overavljanja testamenta Stanule nenavaden. Vsak testament, ki je vpisan v dubrovniškem notariatu, se namreč konča s koroboracijsko formulo »hec autem testamentum nullo testimonio rumpi possit«.⁷

Spomladi 1464 se je pojavila na dubrovniškem področju kuga, ki je trajala tri leta. Kot poroča kronist Ragnina, je pomorila 78 pripadnikov plemiškega rodu, 31 duhovnikov in menihov ter 2500 meščanov (pučanov). Arhivske vesti potrjujejo podatke kronista.⁸ Najprej se je pojavila kuga na Pelješcu, leta 1465 se je razširila tudi v mesto, ki je skoraj popolnoma opustelo. 15. junija 1465 je bil sprejet sklep o uvedbi izrednih ukrepov. Vsa oblast je prešla v roke 8 do 10 plemičev. Skupaj z njimi je lahko ostalo v mestu okrog 90 pučanov strazarjev, en brivec, en duhovnik, ki naj bi skrbel za tolažbo bolnikov. V mestu je ostal tudi Franciscus de Pavonibus, kancelar nadškofije, ki naj bi opravljal tudi državne kancelarske posle. Vlada mu je določila 60 perperjev nagrade do konca septembra.⁹ Ko je vlada prepustila upravo v mestu skupini ljudi, ki naj bi skrbela za red in zdravje prebivalstva, se je umaknila v Gruž, kjer je zasedala v samostanu sv. Križa.

To izjemno situacijo je verjetno izkoristil Franciscus de Pavonibus, saj je kot kancelar doživel neprijetnosti, ki bi bile lahko zanj usodne. Leta 1466, še v času kuge, ga je Svet naprošenih kaznoval z izgonom iz Dubrovnika za deset let, ker so našli v njegovem stanovanju nepopisan (bianco) papir, opremljen s pečatom sv. Vlaha.¹⁰ Za takšen prestop so notarje kaznovali z najhujšimi kaznimi. Franciscu je najprej uspelo kazen omiliti z odlaganjem odhoda v izgnanstvo,¹¹ nato pa je vlada 11. junija kazen preklicala.¹² Ob tej priliki je vlada celo določila, da dobi Franciscus plačo za preteklo leto v višini 60 perperjev. Brez dvoma so Franciscu upoštevali zasluge, ki jih je imel za mesto v času kuge. Kmalu nato (14. junija 1466) je rehabilitirani Franciscus dobil stanovanje v zgradbi dubrovniške šole.¹³ Še naprej je opravljal službo kancelarja, kajti Mali svet je 22. junija 1467 sprejel sklep, da se mu določi plača 5 perperjev na mesec.¹⁴ Franciscus de Pavonibus pa je ostal še naprej nadškofov notar, kajti

⁵ G. Cremonšnik, Original povelje Kulina bana, Glasnik Zemaljskog muzeja, n. s. XII, Sarajevo 1957, str. 199. M. Sufflay, Die dalmatinische Privaturkunden, Sitzungsberichte des kais. Akademie der Wissenschaften phil.-hist. Klasse CXLVII, Wien 1904, str. 11.

⁶ M. Rešetar, Dubrovačka numizmatika, Sremski Karlovci 1924, str. 575, 576.

⁷ Npr. HAD Testamenta notariae 3, fol. 57, 57'; 6, fol. 80–80'; ko so sodniki v zadevi testamenta Stanule po zaslišanju prič in samega pisca testamenta Francisca ugotovili dejansko stanje, so svoje poročilo zaključili s koroboracijsko formulo: »quod testamentum in eo quod authenticatum est nullo testimonio rumpi possit.«

⁸ R. Jeremić-J. Tadić, Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika, knj. I, Beograd 1938, str. 81, 82.

⁹ Ibid., str. 83.

¹⁰ HAD Consilium Rogatorum 19, fol. 37, 18. april — »est de habendo pro fallito Francis cum de Pavonibus propter folia apud eum reperta cum bullo Sancti Blasii«.

¹¹ HAD Consilium Rogatorum 19, fol. 41, 28. IV.

¹² Ibid. fol. 67'.

¹³ HAD Consilium Minus 17, fol. 25.

¹⁴ Ibid. fol. 87' — »Franciscus de Pavonibus achordatus et conductus fuit pro cancellario hac peste durante cum salario yperperorum quinque in mense«. Konstantin Jireček v svojem delu »Die Mittelalterliche Kanzlei der Ragusaner«, Archiv für slav. Philologie, Bd. XXVI, Wien 1904, na str. 197 Francisca kot kancelarja ne omenja.

iz obdobja od 1466 do 1473 sta se ohranili dve nadškofijski notarski knjigi, ki ju je pisal Franciscus.¹⁵ Na ta način se je ohranil tudi njegov avtograf.

Po smrti Nikolaja Pavličevića leta 1466¹⁶ je Franciscus prevzel tudi službo organista. 13. oktobra 1467 je bila sestavljena pogodba med prokuratorji katedrale sv. Marije, cerkve sv. Blaža in cerkve sv. Frančiška in Franciscom de Pavonibus.¹⁷ V pogodbi je omenjeno, da je bil sprejet v službo organista za dve leti. V cerkvah bo orglal vse nedelje in praznike (et etiam di sonar nelli dicti organi tute le pasque domenice e tutte le feste comandate secondo se dira). Prav tako se obvezuje, da bo popravljajl orgle, če bi prišlo do okvare (promette de governar gli organi delle dicte schiese et reconzar se qualche manchamento intervenesse in essi). Ob tej priliki se je tudi obvezal, da bo učil orgljanja 6 oseb (item promette de insegnar ad VI persone ad sonar) in to tri v cerkvi sv. Marije (katedrali), 2 v cerkvi sv. Frančiška in 2 v cerkvi sv. Blaža. Za vsako leto bo prejel 80 ducatov v gotovini in stanovanje pri frančiškanih, kriti bodo stroški za hrano in enega dečka. 80 ducatov pa so si razdelili med seboj naslednji plačniki: tesavrariji (zakladniki) bodo prispevali 20 ducatov, prokuratorji sv. Marije 30 ducatov, prokuratorji sv. Blaža 10 ducatov in prokuratorji sv. Frančiška stanovanje, stroške za prehrano in 10 ducatov. Prejemke mu bodo izplačevali vsakih šest mesecev. 13. marca 1470 je bilo pripisano k pogodbi, da je bil v celoti izplačan za dve leti.

Pogodba je bila podaljšana 15. novembra 1469. Poleg prokuratorjev omenjenih cerkv so se novi pogodbi priključili še prokuratorji cerkve sv. Dominika. Prokuratorji cerkve sv. Marije so se obvezali plačati 40 ducatov, cerkve sv. Frančiška 20 ducatov, cerkve sv. Dominika 20 ducatov in sv. Blaža 14 ducatov, od katerih gresta dva dukata na račun župnika don Thome in 2 dukata na račun kaplana don Nikole Glavaša. Plača za Francisca je tako skupaj znašala 94 ducatov. Franciscus se je obvezal, da bo igral in tokrat učil orgljanja 26 učencev, in to v cerkvi sv. Marije 2 učenca, po 8 učencev pa v cerkvah sv. Frančiška, sv. Dominika in sv. Blaža. Prav tako se je obvezal, da bo uglaševal orgle (et recept si aliquot organum discordabitur teneatur illa accordare). Iz marginalne beležke zvemo, da je organist Franciscus prejel 16. novembra 1470 od prokuratorjev sv. Marije izplačan njihov delež.

Franciscus je skrbel za vzgojo novih organistov v Dubrovniku in na ta način poskrbel, da so v vseh štirih glavnih dubrovniških cerkvah bogoslužje spremljali z orglami ob nedeljah in praznikih. Zanimiva je tudi ugotovitev, da so bile vse štiri cerkve v Dubrovniku opremljene z orglami¹⁸ in da so skrbele tudi za naraščaj orglavcev. Službo organista je Franciscus de Pavonibus opravljal vsaj do leta 1483. Iz tega leta je ohranjeno potrdilo, da so mu zakladniki

¹⁵ HAD, uvrščeni sta v serijo *Ecclasiae et monasteria*, tom 15 a: prva knjiga ima naslov *Diversa Curiae archiepiscopalis in obsega čas od 1466 do 1467* — ohranjena je v fragmentih; druga ima naslov *Liber Curiae archiepiscopalis in obsega čas od 1471—1473*.

¹⁶ HAD *Testamenta notariae* 21, fol. 175.

¹⁷ HAD *Liber pro rebus occurrentibus debitis in Notariae pro comuni*, fol. 63. Tu se omenja kot maestro Franciscus de maestro Tomaso de gli organi. V dokumentih se omenja tudi kot: Franciscus de Pavonibus de Venesia, Franciscus de maestro Thomaso ob organis, Franciscus de Venetis organiste, Franciscus organiste. Demović je mnenja, da ni verjetno, da bi Franciscus de Pavonibus v času, ko je bil na vrhuncu svojega ugleda v Dubrovniku — takrat je opravljal službo državnega kancelarja in nadškofijskega notarja in kancelarja — prepustil službo orglarja nekemu drugemu orglarju z enakim imenom kot je on, in ki bi prišel iz Benetk. Kljub različnim oznakam imena naj bi šlo za isto osebo. Poudarjanje, da je iz Benetk, je samo dokaz, da je v Benetkah živel od otroških let, tam preživel mladost, končal šolanje in se usposobil za kancelarja in organista. Možno je tudi, da se je rodil v Benetkah, vendar naj bi bili njegovi starši Slovenci, ki so se preselili iz Ljubljane v Benetke. Očetu naj bi bilo ime Tomaž. Da se v enem dokumentu predstavlja kot Slovenca iz Ljubljane, pa ni brez razlogov. V primeru ugotavljanja veljavnosti testamenta je moral poudariti slovansko poreklo, da bi prepričal zasilševalce (sodnike) in dokazal, da razume hrvatski jezik, ki ga je govorila Stanula, ki pa ni razumela latinščine, oziroma vulgarne italijanščine.

¹⁸ Filip de Diversis omenja leta 1440 orgle v katedrali, poroča pa, da so imeli orgle tudi v dominikanski cerkvi. »Opis Dubrovnika«, Dubrovnik 1973, str. 21, 23. A. Zaninović v svoji razpravi »Starije vesti o orgljamu u nekim dalmatinskim crkvama (Sveta Cecilija, god. XIII, sv. VI, 1919, str. 141—144) navaja, da se omenjajo orgle v cerkvi sv. Blaža, zaščitenja Dubrovnika, šele leta 1493. Iz pogodbe, ki jo sklepa Franciscus de Pavonibus s prokuratorji vseh štirih dubrovniških cerkv (katedrale, sv. Blaža, sv. Frančiška in sv. Dominika) leta 1469 vidimo, da so v tem času imele vse omenjene cerkve orgle.

in prokuratorji cerkve sv. Marije in sv. Blaža izplačali svoj delež dogovorjene plače.¹⁹

Kot mnogi dubrovniški salariatni se je tudi Franciscus de Pavonibus ukvarjal s kreditno trgovino. V knjige *Debita notariae* je vpisanih več zadolžnic, v katerih se omenja kot upnik, le enkrat tudi sam najema kredit. 9. aprila 1470 daje na kredit don Basiliju, kaplanu s Koločepa 6 dukatov;²⁰ leta 1473 se Franciscus zadolži pri Marinu Dimitriju za 78 perperjev in 8 grošev;²¹ 1. oktobra 1479 je sklenil kar dve kreditni pogodbi: v prvi daje 40 perperjev kredita čevljarju Juriju Nikoliću, v drugi pa 7 perperjev in 3 groše čevljarju Ivanu Vukošaviću.²² Zadnjo kreditno pogodbo je sklenil 10. septembra 1481 s kovačem Radosavom Stojanovićem in duhovnikom (prezbiter) Marinom Radosalićem. Na kredit jima daje 36 perperjev. Iz marginalne beležke je razvidno, da sta dolžnika vrnila dolg 12. novembra 1482.²³ Iz teh stereotipnih kreditnih pogodb ne zveemo, s kakšno robo je trgoval oziroma v kakšne namene je dajal kredite.

Vsi navedeni podatki nam po zaslugi M. Demovića v zelo jasni podobi prikazujejo 23-letno (od 1460 do 1483) življenje prvega znanega glasbenika slovenskega rodu²⁴ v Dubrovniku. Potrjujejo že znano dejstvo, da je naš živelj odhajal iz svojih rodni krajev in se uveljavljal v tujini. Istočasno pa nam ti podatki odkrivajo razmere v Dubrovniku v obdobju širjenja kužnih bolezni ter strah pred turškim napadom, ki naj bi ga izzval padec Bosne leta 1463. Franciscus de Pavonibus je preživel te težke čase in se kljub temu uspešno vključil v kulturno življenje srednjeveškega Dubrovnika kot kancelar, kot organist in učitelj novih organistov.

* * *

V dubrovniškem arhivu se je ohranil podatek, ki dokazuje, da je bila Ljubljana že sredi 15. stoletja znan glasbeni center. Deloval naj bi že organiziran instrumentalni korpus piskačev. Glas o tem naj bi segel celo do Dubrovnika. Osrednje glasbeno telo v srednjeveškem Dubrovniku je predstavljala kneževa kapela. V začetku je bil to manjši ansambel, sestavljen iz pihalcev, ki so igrali na raznovrstne inštrumente. Prvi znani pihalci dubrovniške kneževe kapele so bili iz vrst mestnih glasnikov, ali, kakor so jih v Dubrovniku imenovali, »zduri«, v arhivskih virih pa naletimo na latinski izraz »preco« ali »riverius«. Po tedanjem običaju so glasniki na javnih mestih razglašali razne odloke oblasti in obvestila, z igranjem na trobento pritegnili pozornost meščanov. Od začetka 14. stoletja se v Dubrovniku omenjajo posamezni trobentači (tubator, tubicinus), ki so opravljali službo glasnikov (zduri).²⁵

Kneževa kapela v Dubrovniku je bila sestavljena po vzoru na podobna glasbena telesa, ki so delovala na vladarskih dvorih evropskih držav. Takšna glasbena telesa srečamo na dvorih v Firencah in v Milanu. Leta 1445 se omenjajo štirje muziki pri florentinski sinjoriji kot »sonitores ceramelle et tube turtuose«. Sedem let kasneje (1452) se omenja v Firencah ponovno »sonitor tube tortuose«, podan je tudi opis z naslednjimi besedami: »tubiçu tube tortuose qui pulsant cum tibicinus seu piffaris dominationis«. Leta 1443 pa je v registru florentinske mestne skupščine zapisano: »Auctoritas dominorum conducenti tres pifferos et unum sonitorum tube tortue cum eis forenses.« Iz tega

¹⁹ HAD Consilium Minus 22, fol. 60 — 16. januar.

²⁰ HAD Debita notariae 38, fol. 173.

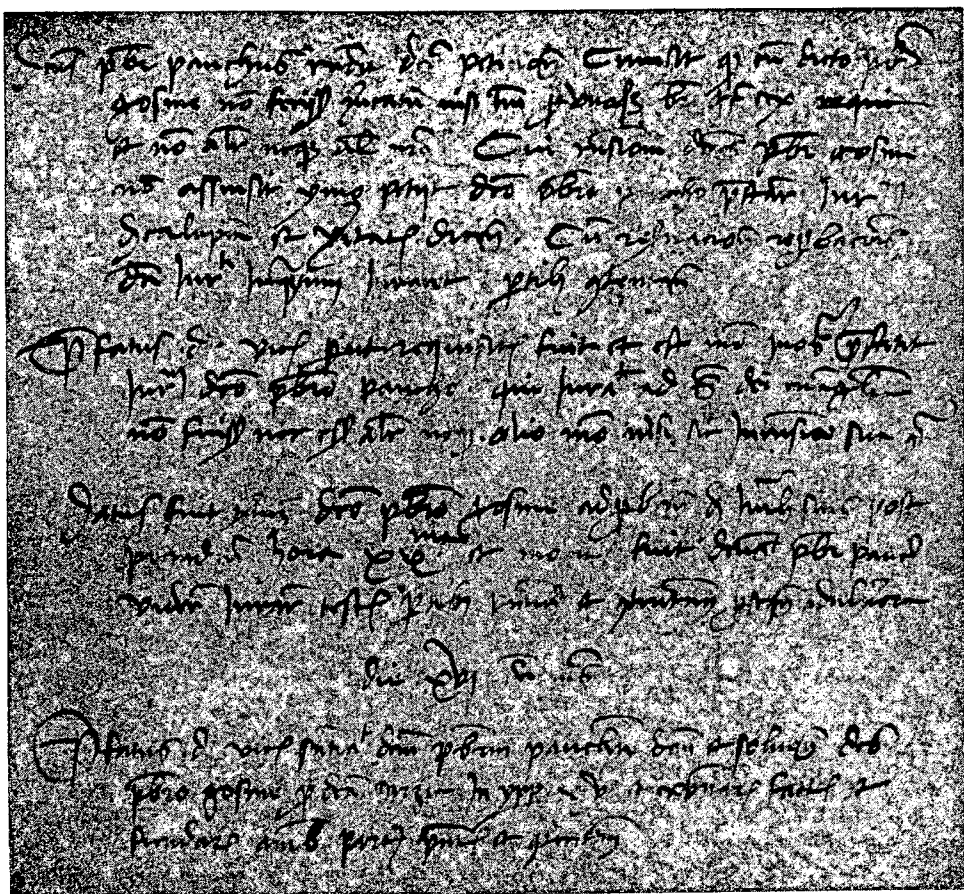
²¹ Ibid. 42, fol. 17 — 24. VIII.

²² Ibid. 47, fol. 63.

²³ Ibid. 48, fol. 147.

²⁴ Dragotin Cvetko, *Zgodovina glasbene umetnosti na Slovenskem, I. del, Ljubljana 1958*, kot prvi znani osebnosti slovenskega rodu v glasbenem življenju v srednji Evropi na prehodu iz XV. v XVI. stoletje omenja Cvetka Baltazarja iz Mozirja in Jurija Sladkonjo. — Isti, *Stoletja slovenske glasbe, Ljubljana 1984*, str. ; V *Enciklopediji Slovenije* (2 zv., 1988, str. 234) je v geslu »Franciscus de Pavonibus« (avtor Jože Sivec) navedeno, da velja za doslej prvega znanega glasbenika slovenskega rodu.

²⁵ M. Demović, *Glazba i glazbenici u Dubrov. republici, poglavje »Kneževa kapela«, str. 69—141.*

Autograf kancelarja Francisca de Pavonibus
(HAD, Ecclesiae et monasteria, tom 15 a, fol. 34)

brez dvoma sledi, da »tuba torta« oziroma »tortuosa« označuje kot inštrument trobento, ki spada v skupino mestnih piskačev. Podobna situacija je bila tudi v Milanu na dvoru kneza Sforze.²⁶

Poleg trobentačev se v začetku 15. stoletja v Dubrovniku v vedno večjem številu pojavljajo piskači (piffaros). Leta 1423 se je pokazala potreba, da se v kneževo kapelo vključijo novi glasbeniki. Velikemu svetu je bilo predloženo, da sprejme v službo dva nova trobentača in dva nova piskača.²⁷ Zelo zanimiva glasbena osebnost v Dubrovniku je bil Peter Bodon. Ob vpisu pogodbe za sprejem v službo pri dubrovniškem knezu je marginalna beležka (pripisana 7. XI. 1449), iz katere je razvidno, da je prišel z dvora burgundskega vojvode (firma pifaris ducis de Bergogno), takrat najpomembnejšega glasbenega centra v Evropi.²⁸ Po smrti Petra Bodona je zaznati praznino v kneževi kapeli. Zato je Mali svet sprejel 15. XI. 1453 sklep, da se iz Benetk pripelje nov glasbenik, ki bi igral najvišjo pozicijo (sovrانum) v kapeli. Tega problema niso rešili niti do sredine leta 1454, ampak se je situacija še poslabšala. Veliki svet je namreč sprejel sklep, da se odobri sprejem v službo ne samo enega, ampak treh glasbenikov.²⁹

²⁶ Janez Höfler, Der 'Trompette de menestrels' und sein Instrument, Tijdschrift van de vereniging voor Nederlandse muziek geschiedenis, XXIX-2, 1979, str. 98.

²⁷ HAD Consilium Minus 3, fol. 62; Consilium Maius 2, fol. 123'.

²⁸ HAD Consilium Maius 9, fol. 79.

²⁹ Ibid. 10, fol. 110.

V petdesetih letih 15. stoletja je v Dubrovniku deloval trobentač Filip iz Drivasta.³⁰ Leta 1443 je bil službeno poslan v Ancono, da poišče novega piskača (unum piffarum sopranum).³¹ 18. marca 1455 mu je dubrovniška vlada s knezom na čelu poverila nalogo, da poišče tri nove piskače, in to »sovranu«, »tenor« in »contratenor«. Poudarjeno je bilo, da morajo biti ti piskači, ki jih bo našel, »sufficienti et avantesati et intelligenti in l'arte del sonar«, poleg tega pa v najlepših moških letih in v dobri zdravstveni kondiciji. V odloku najdemo navodilo, naj Filip odpotuje najprej v Senj, odtod v Ljubljano ali pa tja, kjer bi lahko našel izvežbane in sposobne glasbenike (et andar adretura a Segna et de li in Lubiana over altrove dove sentirai esser buoni pratici et sufficienti pifari).³² V Dubrovniku naj bi bili omenjeni piskači sprejeti v državno službo (salariati) za dve leti. Služba naj bi začela teči od dneva, ko se bodo vkrcali na ladjo. Za vsakega je bila predvidena letna plača v višini 180 perperjev. Plača je bila v primerjavi z drugimi glasbeniki in salariati dokaj visoka.³³ Zdi se, da se je zelo mudilo izpopolniti praznino v ansamblu kneževe kapele (li quali bravato et conducto più presto che povereti ve partireti et vignere ti a Ragusa perche ne havendo gran bisogno).

Podatek v dubrovniškem arhivu o ljubljanskih piskacih iz srede 15. stoletja korigira dosedanje poglede na razvoj glasbenega življenja v Ljubljani.³⁴ Andrej Rijavec, ki se je največ ukvarjal z delovanjem ljubljanskih mestnih muzikov, se sprašuje, kdaj so se mestni piskači ustalili in razvili v stalno zaposlene poklicne godbenike. Ti naj bi podobno kot deželni trobentači izšli iz srednjeveških potujočih muzikantov. Na podlagi podatkov v virih ugotavlja, da so piskači od leta 1544 dalje delovali v Ljubljani. Njihova prisotnost je izpričana že poprej, vendar viri ne povedo, ali so že takrat sestavljali organizirano zelo štirih godbenikov.³⁵ Ljubljana je morala že v 15. stoletju poznati poklicne glasbenike-piskače. To potrjuje podatek, ki ga je v italijanskih arhivih odkril Ferdo Gestrin. Spomladi leta 1472 se v Fanu, mestu južno od Pesara v Markah omenja piskač Andrej, Petrov sin iz Ljubljane.³⁶ Gestrin sodi, da je bil po rodu Slovenec, kajti v omenjenem času se je pripravljaj na poroko z Barbaro, vdovo po Banduciju, Mihaelovem sinu iz slovanskih krajev (de partibus Sclavonie). V Fanu je bil član organiziranega glasbenega telesa, mestnega orkestra, saj so bili v njem tudi muziki, ki so igrali na tube. Andrej je moral biti glasbeno dobro izšolan oziroma je imel veliko prakse, da je v tujem mestu, kjer je v tistem času živel veliko Slovanov iz vseh sedanjih zahodnih jugoslovanskih pokrajin, dobil stalno plačano službo muzika. Tudi podatek o piskaču Andreju iz Ljubljane, ki je kot muzik deloval v Fanu, se ujema z zapisom

³⁰ M. Demović, n. d., str. 92–93, Filip je izdeloval tudi instrumente, bil je obrtnik in trobentač. Vlada ga je zelo cenila in mu nalagala razne obveznosti in zaupala pomembne naloge. Prejemal je najvišjo plačo, ki so jo določili za glasbenika. Plača je znašala 210 perperjev.

³¹ HAD Consilium Maius 7, fol. 81 – 28. januar.

³² HAD Lettere et commissioni di Levante 14, fol. 162'. M. Demović, n. d., str. 240–241.

³³ Franciscus de Pavonibus je za orgljanje prejemal leta 1467 plačo v višini 80 perperjev, leta 1469 pa 94 perperjev, vendar je imel brezplačno stanovanje in hrano, kot notar oziroma kancelar pa je imel dodatni dohodek. Iz konca 15. stoletja je znan še en podatek o plači organista Pelegrina iz Riminija. Leta 1493 je sklenila dubrovniška vlada z njim pogodbo in mu določila letno plačo v višini 80 perperjev (A. Zantnovič, n. d., str. 144). V primerjavi s plačami ostalih »salariatov« v Dubrovniku vidimo, da je bila plača organista nizka. Približno v istem času prejema najbolje plačani trobentač 185 perperjev, ostali trobentači pa 50 oziroma 55 perperjev. Rector scolorum dum Andruscus de Drincaso dobiva leta 1440 samo 120 perperjev plače, medtem ko se plače zdravnikov gibljejo med 500 in 1200 perperjev letno (G. Čremošnik, Postanek i razvoj srpske ili hrvatske kancelarije u Dubrovniku, Anali histor. instituta JAZU u Dubrovniku, god. I, 1952, str. 82).

³⁴ D. Cvetko, Zgodovina glasbene umetnosti na Slovenskem, str. 39 sl., 41–46; A. Rijavec, Glasbeno delo na Slovenskem v obdobju protestantizma, Ljubljana 1967, str. 11, 12; P. Radics, Frau Musica in Krain, Laibach 1877, str. 18, 23, 28; J. Cerin, Zgodovinski razvoj vojaških oziroma turških godb, Pevec VII/1927, str. 27; Isti, Mestni in deželni trobentači, Zbornik zimske pomoči, Ljubljana 1944, str. 347; A. Svetina, Mestni piskači ljubljanski in ljubljanski mestni godbeniki, Slovenska glasbena revija III/3–4, 1955, IV/1, 1956; J. Mal, Stara Ljubljana in njeni ljudje, Ljubljana 1957, str. 114. Vsi povezujejo nastanek takšnega glasbenega ansambla v Ljubljani s širjenjem reformacije.

³⁵ A. Rijavec, Ljubljanski mestni muziki, Muzikološki zbornik II, Ljubljana 1966, str. 37.

³⁶ Ferdo Gestrin, Piskač Andrej iz Ljubljane, Muzikološki zbornik VII, Ljubljana 1971, str. 5–7. Archivio di Stato – Pesaro, Sottosezione Fano, notarska knjiga P. A. Galassi Ef 415–1472, april 18: Andreas Petri de Lubiana piffarus Magnificorum dominorum priorum.

v dubrovniškem arhivu, in potrjuje ugotovitev, da je sredi 15. stoletja deloval v Ljubljani poklicni ansambel muzikov, v katerem so igrali piskachi pomembno vlogo. Kakšno vlogo in delež pri tem so imeli Slovenci, pa ostaja odprto vprašanje.

Gradivo v Historijskem arhivu v Dubrovniku, ki nam veliko pove o prvem znanem slovenskem glasbeniku, organistu Franciscu de Pavonibus in potrjuje, da je že sredi 15. stoletja delovala v Ljubljani kapela piskacev, odpira nove poglede na glasbeno življenje na Slovenskem v drugi polovici 15. stoletja.

Zusammenfassung

DUBROVNIKER ARCHIV ALS QUELLE FÜR DIE SLOWENISCHE MUSIKGESCHICHTE

Ignacij Voje

Der Reichhaltigkeit und dem guten Zustand, in dem sich das Material im Dubrovniker Archiv erhalten hat, ist zu danken, daß neue Angaben über das Musikleben im Ljubljana der Mitte des 15. Jahrhunderts entdeckt wurden und der Lebenslauf des ersten bekannten Musikers slowenischer Abstammung, Franciscus de Pavonibus, in genügend detaillierten Zügen verfolgt werden konnte. Nach Dubrovnik war er im Jahre 1460 gekommen. Er wurde erzbischöflicher Notar und setzte 1463 in vulgäritalienischer Sprache das Testament von Stanula Mekatović auf. Stanula hatte die Hälfte ihres Eigentums dem Priester und Organisten Nikola Pavličević, einem Freund von Franciscus, vermacht, während sie dem Ehemann nur die andere Hälfte des Vermögens vererbt hatte. Da dieser die Rechtsgültigkeit des Testaments anzweifelte, legte er eine Berufung ein. Er versuchte es aus formalen Gründen ungültig erklären zu lassen, da Franciscus als Schreiber des Testaments die kroatische Sprache nicht beherrschte, sondern den Wunsch der Auftraggeberin habe übersetzen lassen, durch den Priester Pavličević, der dann auch ihr Erbe geworden sei. Vor einer besonderen Kommission wurde außer den Zeugen auch Franciscus verhört, der die Frage, ob er der kroatischen Sprache kundig sei, verneinte, und sagte, er sei von Geburt Slowene aus Ljubljana. Aus seiner Antwort geht auch hervor, daß er seine Ausbildung in Venedig erworben hatte und daß er, bevor er in Dubrovnik sein Amt als erzbischöflicher Kanzler antrat, 34 Monate lang in Zadar als Kanzler diente. Die Kommission prüfte die Kenntnis der slawischen Sprache und äußerte ein positives Urteil. Zur Zeit der Pest im Jahre 1466 blieb Franciscus auf den Beschluß der Dubrovniker Regierung hin in der Stadt und versah auch das staatliche Kanzleramt. Als Kanzler erlebte er auch Unannehmlichkeiten, die für ihn hätten verhängnisvoll werden können. Nach dem Tod des Organisten Nikola Pavličević übernahm Franciscus auch das Amt des Organisten und schloß im Oktober 1467 mit den Prokuratoren der Marien kathedrale, der Franciscus- und der Blasiuskirche einen Arbeitsvertrag ab. Er verpflichtete sich, in den erwähnten Kirchen an allen Sonn- und Feiertagen zu spielen und 6 Personen Orgelunterricht zu erteilen. Als er 1469 den Vertrag erneuerte, schlossen sich noch die Prokuratoren von Sankt Dominik an. Bei dieser Gelegenheit verpflichtete sich Franciscus, 26 Orgelschüler zu nehmen. Das Amt des Organisten bekleidete er in Dubrovnik mindestens bis 1483.

Die fürstliche Musikkapelle in Dubrovnik wurde nach dem Muster ähnlicher Musikensembles an den europäischen Höfen gebildet. Sie bestand aus Pfeifern (piffari) und Trompetern (tubicini). Da es Mitte des 15. Jahrhunderts in der fürstlichen Kapelle an Musikern mangelte, beauftragte die Dubrovniker Regierung im März 1455 den Trompeter Filip aus Drivast, drei neue Pfeifer (sovrano, tenor, contratenor) ausfindig zu machen. In dem Beschluß wird Filip angewiesen, sich zunächst nach Senj zu begeben, von dort aber nach Ljubljana, wo er geübte und fähige Musikanten finden könne. In Dubrovnik würde man die Pfeifer für zwei Jahre in den Staatsdienst aufnehmen. Die Aufzeichnung im Dubrovniker Archiv über die Ljubljanaer Pfeifer aus der Mitte des 15. Jahrhunderts korrigiert die bisherigen Ansichten über die Entwicklung des Musiklebens in Ljubljana. Viele Forscher der Musikgeschichte in Slowenien verbinden die Entstehung eines solchen Musikensembles in Ljubljana mit der Ausbreitung des Protestantismus.

ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12/I, tel.: (061) 332 611, int. 210

vas vabi, da kot redni član vstopite v eno izmed slovenskih zgodovinskih in muzejskih društev

Društveni člani po nižji ceni prejema osrednje glasilo slovenskih zgodovinarjev »Zgodovinski časopis«, imajo popust pri nabavi knjig iz zaloge zveze, lahko sodelujejo pri strokovnih in družabnih prireditvah društev (zborovanja, predavanja, strokovne ekskurzije in podobno), brezplačno prejmejo zvezino značko in izkaznico ter uporabljajo zvezino knjižnico. Potrjena izkaznica ZZDS omogoča brezplačen ali cenejši vstop v številnih domačih in tujih muzejih ter galerijah. Člani slovenskih društev s popustom kupujejo knjige »Slovenske matice«, občasno pa tudi publikacije drugih slovenskih založb.

Članarino in naročnino lahko vplačate vsako dopoldne (od ponedeljka do petka) na zvezinem sedežu ali pa s položnico na žiro račun: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana, Aškerčeva 12, 50101-678-49040.

Vplačilo vseh članskih obveznosti je možno tudi pri vseh matičnih pokrajinskih zgodovinskih in muzejskih društvih. Tu so njihovi naslovi:

Zgodovinsko društvo Ljubljana, Filozofska fakulteta, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12

Zgodovinsko društvo v Mariboru, Muzej narodne osvoboditve, 62000 Maribor, Heroja Tomšiča 5

Zgodovinsko društvo v Ptuj, Pokrajinski muzej, 62250 Ptuj, Muzejski trg 1

Zgodovinsko društvo v Celju, Muzej revolucije, 63000 Celje, Trg V. kongresa 1 (63001 Celje, pp. 87)

Zgodovinsko društvo za Gorenjsko, Gorenjski muzej, 64000 Kranj, Tavčarjeva 43

Zgodovinsko društvo za severno Primorsko, Pokrajinski arhiv, 65000 Nova Gorica, Trg Edvarda Kardelja 1/III

Zgodovinsko društvo v Novem mestu, Zavod za šolstvo SR Slovenije — organizacijska enota, 68000 Novo mesto, Glavni trg 7

Muzejsko društvo v Škofji Loki, Muzej na gradu, 64220 Škofja Loka, Grajska pot

Belokranjsko muzejsko društvo, Belokranjski muzej, 68330 Metlika

Zgodovinsko društvo v Slovenskih Konjicah, 63210 Slovenske Konjice

Klub slovenskih zgodovinarjev in geografov na Koroškem, Postf. 38, 9020 Celovec/Klagenfurt, Avstrija

Zgodovinsko društvo za Pomurje, Pokrajinski muzej, 69000 Murska Sobota, Trubarjev drevored 4

Zgodovinsko društvo za Koroško, Koroški pokrajinski muzej revolucije, 62380 Slovenj Gradec, Glavni trg 24

Zahtevajte prijavnico za vpis pri enem izmed pokrajinskih zgodovinskih društev ali na sedežu osrednje zveze!